

ONZE TROUWE VIERVOETERS

John Odekerken

Tijdens de feestdagen van Kerstmis en Nieuwjaar 2009 was onze familie bijeen gekomen bij de (groot-)ouders alwaar tussen allerlei gesprekken door een film op de televisie werd vertoond van een expeditie in het poolgebied. Hierin stond een groep sledehonden en hun begeleider centraal. Bij het zien van het enorme werk dat die honden moesten verrichten om door de sneeuw een last voort te trekken, werd er terloops door ondergetekende verteld dat er in vroeger jaren hier in onze streken ook honden werden gebruikt om karren met zware lasten voort te trekken. De aanwezige jeugd keek bij het horen van mijn opmerking een beetje argwanend op alsof ze dachten in de maling te worden genomen. Grootvader en grootmoeder konden hun echter overtuigen dat dit vroeger heel normaal was. Zij konden zich beiden nog goed herinneren dat er in Houthem destijds een zekere Ramaekers (waarschijnlijk Jan Joseph Hubertus; een voormalige bakkersknecht) uit de Valkenburgse Kattebeekstraat kwam, die als "*den olieboer*" met zijn hondenkar huis aan huis door de dorpen trok om petrol(eum) te verkopen dat gebruikt werd als brandstof voor lampen, haarden en/of kachels.

Uit het oogpunt van ongeloof bij de jeugd omtrent het feit dat er tot ca.1940 in Limburg nog ruim duizend hondenkarren voorkwamen voor het transporteren van diverse zaken, leek het mij op zijn plaats om hierover wat meer informatie te verzamelen en in een artikel voor de heemkundevereniging te publiceren.

Trek hond op de Geulhemmerberg rond 1920

Uit schilderijen en allerlei andere bronnen is bekend, dat er rond 1675 reeds hondenkarren in het straatbeeld van Nederland voorkwamen. De definitieve doorbraak van de trekhond met de hondenkar dateert in Nederland van omstreeks 1800.

In de vooroorlogse jaren hadden bijna alle boeren één of meer trekhonden in hun bezit. Deze honden hadden buiten een hok en werden vastgelegd aan een uitlooppketting, die soms behoorlijk lang kon zijn! De honden werden gevoed met alle huisafval uit de keuken en daar moesten zij het mee doen. Behalve voor het bewaken van huis en hof kregen de veelal flink gebouwde honden ook andere taken toebedeeld. Op een oude foto van rond het jaar 1900 staat een boer in het veld achter de kerk van het Maastrichtse buurtschap St. Pieter, afgebeeld achter zijn hondenploeg die voortgetrokken werd door twee honden. De boer deed dat zeer waarschijnlijk uit armoede omdat hij zich geen paard kon veroorloven, maar voor de honden was het zeer zeker heel zwaar werk.

Er moesten destijds ook heel veel kleine vrachtjes worden vervoerd en daartoe was de hondenkar hét ideale transportmiddel. Dergelijke vrachten bestonden uit het vervoer van o.a. melk(-bussen), graan, brood, (schuur-)zand, aardappelen, hooi, bieten en brandstoffen zoals petroleum en steenkool. Zelfs (ambachts-)lieden zoals de scharenslijper, zagenslijper, klompenmaker, schoenlapper, slager, visventer, kaasventer, imker, krantenbezorger, kruidenier, looier, verhuizer en de mandenmaker bedienden zich allemaal van de hondenkar als vervoermiddel. Daarnaast werd er ook melding gemaakt van het gebruik van trekhonden voor het vervoeren van de post, evenals het gebruik van trekhonden in tijden van oorlog (1914-1918) o.a. als koerier, bevoorraden en verkenner, maar met name voor het voorttrekken van licht mobiel artilleriegeschut ofwel de zogenaamde mitrailleurkarren.

Veelal kregen de landarbeiders het middageten, in de vorm van een grote soepketel met brood, gebracht met de hondenkar.

Ook werd de handelswaar zoals groenten, fruit, boter, eieren en klein (slacht-)vee met de hondenkar naar de wekelijkse markt in Valkenburg of Maastricht gebracht. Zo'n transport was altijd een hele belevenis vanwege het lawaai van de met ijzeren banden beslagen karwielen over de hobbelige straatkeien, het blaffen van de vele honden en het luidkeels roepen van commando's van de begeleiders. Bij aankomst op de plaats van bestemming werden de honden meestal gemuilkorfd en aan een van de wielen aan de ketting gelegd. Het muilkorven was ter voorkoming van het onderling bijten van de honden en het bijten van plagende kinderen, zeker in tijden dat er nog gevaar voor hondsdelheid aanwezig was.

Hondenkar

De hondenkarren waren primitieve voertuigen, voortgetrokken door een of meerdere grote honden, terwijl de begeleider er naast liep en het vehikel stuurde en trok middels een ijzeren beugel loodrecht op een van de karbomen. De trekhonden waren wel sterk en konden soms vrachten tot 200 kg (incl. de kar) trekken, maar het was erg moeilijk voor de hond als de route bergop of bergafwaarts liep. Bergop zou de vracht immers achterover hellen en bergafwaarts zou de vracht juist teveel drukken op de hond. Dan moest de

begeleider via de beugel meehelpen om de vracht in evenwicht te houden zodat de hond zijn trekkracht bleef houden.

Gelukkig genoten de dieren enige bescherming door de Trekhondenwet van 1910, waarbij bepaald werd dat elke hond, kar en tuig elke twee jaren kosteloos gekeurd moesten worden. Deze keuring werd dan uitgevoerd door de veldwachter (in Houthem o.a. Knols en Suylen) geassisteerd door de kantonnier en/of veearts binnen de gemeente. Zo moest op het zijschot van elke kar een naamplaatje bevestigd zijn waarop de naam, adres en registratienummer van de eigenaar stond. Was alles in orde dan werd er naast het naamplaatje vaak de G van "geschikt" ingebrand.

De hond moest een minimale schofthoogte hebben van 60 cm. en een borstbreedte van minimaal 14 cm. De kar moest o.a. voorzien zijn van een steun, een losse ligplank voor de hond en een fatsoenlijke drinkbak. Voorts was het de begeleider verboden om zelf op het karretje plaats te nemen en zich te laten rijden, m.a.w. de hondenkar was niet bedoeld voor personenvervoer, maar desondanks zijn er genoeg oude foto's te vinden waarbij dit wel het geval was.

Registers

In de registers van afgegeven nummerbewijzen aan houders van hondenkarren, ingevolge de Trekhondenwet 1910, worden in de registers van Houthem en Valkenburg tot 1951 ruim zestig namen genoteerd, t.w.:

Aarts, Jan Hubert	Strabeek	1926-1932	niet voldaan aan oproeping keuring; geen nummer 1929
Akkermans, Joseph	Houthem	1911-1920	
Borghans, J. H. Albert	Broekhem	1924-1928	
Bosten, Jan Willem	St. Gerlach	1925-1934	niet voldaan aan oproeping voor herkeuring
Broers, Lambert	Strabeek	1928-1929	niet meer houder van een hond
Bruls, Maria Elisabeth wed. Schrooders	Vroenhof	1911-1920	
Caelen, Leonard	Strabeek	1911-1920	
Caelen-Huynen, Joannes Hubertus	Vroenhof	1920-1940	in orde
		1941-1944	nieuwe hond; oude dood (naam hond: Mirro)
Caelen-Speessen, Joannes Hubertus	Vroenhof	1920-1928	hond afgekeurd als geheel onvoldoende: 1928
		1928-1940	aangeboden hond voldoet niet aan "eischen": 1939
		1941-1944	niet ter keuring verschenen
Cobben, Hendrik	St. Gerlach	1912-1920	
Curfs, Willem	St. Gerlach	1911-1920	
Degens, Hubertus Jos.	Vroenhof	1921-1925	vertrokken
Deusings, Hubert Willem	St. Gerlach	1928-1932	vertrek naar elders: St.Geertruid
Deusings, Joseph Arnold	St. Gerlach	1928-1929	gebruik scheef? tegen hond
Duchateau, H.	Vroenhof	1921-1928	
Duijsens, Arnold	Vroenhof	1914-1920	
Duijsens, Guille Laurent	St. Gerlach	1911-1920	
Duijzings, Martinus	Houthemerberg	1911-1926	
Duijzings, Wilhelmus Balthazar	Houthemerberg	1911-1934	verkeerd nummer, andere drinkbak 1929; hond afgekeurd

Frissen, J. H.	Vroenhof	1920-1928	
Gameren van, J. P.	St. Gerlach	1921-1923	vertrokken
Geuskens, Winandus	St. Gerlach	1911-1920	
Haagmans, Jacques	Strabeek	1911-1920	
Haesen, Servaas Hubertus	St. Gerlach	1934-1935	niet voldaan aan oproeping tot herkeuring
Heijnen, Joannes Jacobus	Houthemerberg	1911-1926	
Hendrix, Johannes Martinus	Vroenhof	1926-1932	niet voldaan aan oproeping keuring
Hermans, Ferdinand	Strabeek	1911-1926	
Heuts, Peter Willem	Strabeek	1925-1935	geen nummer / wel huisnummer op de kar; nieuwe hond overigens goed in 1929 / doorhaling op verzoek van de houder
Houben, Jan	St. Gerlach	1911-1920	
Huinen, Alexander	Houthemerberg	1911-1920	
Huinen, Pierre	Houthemerberg	1920-1928	
Kengen, Jan Hubert	Broekhem	1913-1932	niet voldaan aan oproeping keuring
Kurvers, Frans Antoon	Vroenhof	1926-1936	vertrokken naar Schimmert
Laeven, Petrus Hubertus	St. Gerlach	1925-1928	
Leufkens, Wilh. Hub.	Vroenhof	1911-1928	
Lodewick, Hubert	Vroenhof	1914-1920	
Moobers, Hendrikus Josephus	St. Gerlach	1927-1936	niet verschijnen op keuring
Moobers, Jan	St. Gerlachstraat	1937-1940	
Nève, August	Vroenhof	1911-1920	diverse honden ingeschreven 1911/1912
Noben, Caspar	Houthemerberg	1913-1929	niet meer houder van een hond
Pisters, Jacques	Broekhem	1917-1920	(zoon van kolenhandelaar Gerardus Pisters)
Reintjens, Theodoor	Vroenhof	1911-1920	
Roebroeck, Eugène	Strabeek	1911-1928	
Roebroeck, L. J. H.	Strabeek	1927-1928	
Roeden, Joannes Mathias Hubertus	Ravensbosch	1928-1936	niet verschijnen op keuring
Roobroeks, Pieter Caspar	St. Gerlach	1911-1928	
Rooden, P.	Vroenhof	1921-1928	
Schoenmakers, Hubertus	St. Gerlach	1911-1932	niet voldaan aan oproeping keuring
Selys de Fanson, Robert (Baron)	St. Gerlach	1911-1920	
Senden, Jan Hubert	Vroenhof	1911-1929	niet meer houder van een hond
Senden, Martinus Hendrikus	Vroenhof	1927-1936	niet verschijnen op keuring
Speessen, Jan Hubert	Vroenhof	1917-1920	
Stevens, Martinus	Broekhem	1911-1928	
Stevens, wed. Ch. J. Willems	Broekhem	1927-1938	geen nummer/ wel huisnummer; geen volgeugel en geen drinkbak op of aan de kar in 1935. Doorhaling wegens niet verschenen op keuring
Vaessen, wed. J.H. Frissen	Vroenhof	1928-1934	niet voldaan aan oproeping voor herkeuring
Vankan, Jan Lodewijk	Ravensbosch	1929-1931	nummer op hondenplaat weg; vertrek naar Schimmert
Weusten, Helena wed. J.W. Hanen	Broekhem	1927-1932	niet voldaan aan oproeping keuring
Willems, Alphonsus Hubertus	Broekhem	1917-1934	hond afgekeurd
Willems, Caspar Gerard	Strabeek	1911-1924	houder overleden

Willems, Joannes Gerardus Ferdinandus	Strabeek	1926-1934	niet voldaan aan oproeping voor herkeuring
Willems, August Joseph Ferdinand	Broekhem	1926-1938	nieuwe beugel, nummer niet op hondenkar / wel huisnummer; niet verschenen op keuring
Wimmers, Martinus	St. Gerlach	1911-1920	

In Houthem waren de laatste trekhonden in 1944 te vinden bij de familie Caelen-Huijnen en Caelen-Speessen, beiden uit Vroenhof. Caelen trok met zijn hondenkar via de Putweg in Vroenhof met de melkbussen op de hondenkar naar het weiland om de koeien te melken. Toch werden in 1944 ook nog andere trekhonden gesignaleerd toen diverse inwoners van Valkenburg en Houthem een veilig heenkomen zochten in de grotten om zich te beschutten tegen de naderende bombardementen vóór de bevrijding. Soms werd hun have en goed daarbij toen nog met behulp van een hondenkar getransporteerd.

Gabriël Schovent, knecht bij de familie Moobers, met de hondenkar voor de zaak van kapper Colla Didden aan de St. Gerlachstraat 1, omstreeks 1934.

Gabriël was een vondeling, die tussen de schoven op het land in Eijgelshoven werd gevonden, bij de zusters in Heel opgroeide en door tussenkomst van de uit Houthem afkomstige zuster Philippi bij Moobers terecht kwam. (Foto en informatie: Jef Moobers)

De laatste keuring voor trekhonden vond in Valkenburg plaats in 1953. In 1957 waren er nog slechts 14 trekhonden, verdeeld over 11 Limburgse gemeenten, over. In 1961 was het verhaal van de hondenkar en de trekhond definitief voorbij. Met de opheffing van de Trekhondenwet in 1962 trad de Wet op de Dierenbescherming in werking.

Andere trekdieren

Honden en (geiten-)bokken waren relatief goedkope trekdieren in vergelijking met paarden, dus zeer geschikt voor wie minder te besteden had. Maar er waren ook veel mensen die gebruik maakten van een hondenkar omdat ze geen behoefte hadden aan grotere wagens. Een zak graan naar de molen brengen en een voorraadjie groenten naar de markt rijden, met een paar *tuite* (melkbussen) naar de wei rijden om een handvol koeien te melken, daar had je immers geen paard en wagen voor nodig. Dergelijke kleine vrachten werden echter ook met andere voertuigen vervoerd zoals het bokkenwagentje, maar dat werd slechts zeer sporadisch en regionaal gebruikt evenals het gebruik van ezelskarretjes, die vaak gebruikt werden voor het vervoer van personen (veelal kinderen) en tijdens feestelijke optochten of processies etc.

Een broer van mijn grootvader, Dominicus Odekerken gehuwd met Gertruda Coenen, woonde in Vilt achter voormalig café "*d'n Törk*" en gebruikte begin jaren dertig van de vorige eeuw ook een bokkenwagen om bijv. de aardappelen uit zijn moestuin af te voeren. Het verhaal wil nu dat de bok bij een andere gelegenheid langs het raam van het café kwam en zichzelf in de ruit zag weerspiegelen. De bok vloog er op af en bestormde zijn vermeende tegenstander waardoor het raam brak en hij dus gewonnen had!

Onbekende foto van een familie met bokkenwagen

In de twintiger jaren van de 20e eeuw kwamen ossen ook nog steeds voor als trekdieren. De volgende foto toont Jüpke Ackermans uit St. Gerlach in 1938 op het moment dat hij ter hoogte van Strabeek met kar en "*heure-peerd*" een vracht stro binnen haalt. Achter de wagen loopt waarschijnlijk zijn neefje Thei Ackermans.

Jüpke Ackermans met ossenkar in Strabeek (Houthem)

Buitenland

Als men nu denkt dat alle bovenstaande vervoermiddelen tot het verleden behoren, dan heeft men het mis. Weliswaar worden honden niet meer gebruikt om echt te werken, maar in Zwitserland worden er bijvoorbeeld nog elk jaar sledehondenraces gehouden door de Franse en Zwitserse Alpen over een besneeuwde route van meer dan 1000 kilometer. En in de binnenlanden van het Middellandse Zee-gebied en Oost-Europa worden heden ten dage nog steeds ossen en ezels gebruikt om zware karren te trekken.

Tenslotte hoop ik met dit artikel een bijdrage te hebben geleverd aan de beeldvorming dat veel oude gebruiken nog niet zo lang geleden in onze eigen omgeving helemaal niet zo vreemd waren. Alleen, de tijd gaat zo snel, dat het lijkt alsof dergelijke gebruiken reeds ontzettend lang geleden hebben plaatsgevonden, maar gelukkig kunnen velen van ons zich nog mooie dingen uit het verleden goed herinneren.

Oproep

Mochten leden van de heemkundevereniging zelf of binnen hun familiekring nog over foto's van honden-, en/of bokkenkarren beschikken, dan wil ik u verzoeken om deze ter duplicatie ter beschikking te stellen aan de heemkundevereniging.

Bronnen

- "Oet vreuger jaore" deel -1 van H.W.A. Lemmerling, Oirsbeek 1978, pag. 21-24
- "Oet vreuger jaore" deel -4 van H.W.A. Lemmerling, Oirsbeek 1979, pag. 38-41 (foto "bokkerke" en "ossekar")
- "Oet vreuger jaore" deel -5 van H.W.A. Lemmerling, Oirsbeek 1980, pag. 48-55
- "Oet vreuger jaore" deel -6 van H.W.A. Lemmerling, Oirsbeek 1981, pag. 25-30 (foto ezelskar)
- "Oet vreuger jaore" deel -7 van H.W.A. Lemmerling, Oirsbeek 1982, pag. 31 (foto bakkersknecht in watersnood)
- "Oet vreuger jaore" deel -8 van H.W.A. Lemmerling, Oirsbeek 1983, pag. 22 (foto hondenkar)
- "Overstroming 1917" door Rinus Suijkerbuijk in 't Sjtiegelke nr. 27, 2005, pag. 8 (foto hondenkar in watersnood)
- "Berg en Terblijt in oude Ansichten" door Hub Duijzings, Zaltbommel 1993, nr. 28 (foto hondenkar Geulhem)
- "Straatnamenboek Valkenburg aan de Geul, door J. Notten, H. Roelofs en J. Wortmann, Landgraaf 2004, pag. 47 (foto hondenkar Geulhem)
- "Het boerenleven in Houthem rond de Tweede Wereldoorlog", door Ger Sleijpen, in: 't Sjtiegelke nr. 25, pag. 6 (foto ossenkar Bèr Ackermans)
- Gemeente Archief Valkenburg, dossier 2516: "Register van houders van hondenkarren 1911-1925"
- Gemeente Archief Houthem, dossier 1065: "Register van afgegeven nummerbewijzen aan houders van hondenkarren, 1911-1927"
- Gemeente Archief Valkenburg-Houthem, dossier 3302: "Register houdende houders van hondenkarren, 1928-1951"
- "Gang naar het verleden", door Jef Knols, Houthem 2009, pag. 77 (foto ossenkar Bèr Ackermans) en pag. 79.
- "Reizend met een hondenkar door de historie", door Bert Willemsen, Rijen 19.?
- "Lena van de Weerd: een leven achter de hondenkar" in: Dagblad De Limburger dd. 30 oktober 1986
- "Museumstukken: de hondenkar" in: Dagblad De Limburger dd. 1 mei 2010
- "Groot verhalenboek van Maastricht", door Regionaal Historisch Centrum Limburg, Maastricht 2010, pag. 130 (afbeelding hondenploeg)
- www.Boerderijmuseumschimmert.nl
- www.zughunde.de

Hondentuig, nog in bezit van Jef Moobers
(foto Fons Heijnsens)